

Melitta SZATHMARY
(coord.)

Melitta SZATHMARY
(coord.)

BEYOND LANGUAGE

LUCRĂRILE SIMPOZIONULUI NAȚIONAL STUDENȚESC
EDIȚIA I
CRAIOVA, 27 Aprilie 2017

EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2018

PREAMBUL

Activitate extracurriculară, *Sesiunea anuală de referate și comunicări științifice studențești* a Facultății de Litere a pornit de la ideea de a încuraja activitatea de cercetare științifică a studenților și a masteranzilor din domeniile: Filologie, Studii culturale, Științe ale comunicării, Științe ale educației. Astfel, se creează un bun prilej de a-și forma, dezvolta și îmbunătăți abilitățile de cercetare științifică și pe cele de comunicare a rezultatelor obținute, într-un cadru nonformal, într-un dialog și într-un schimb de idei tinere și novatoare cu colegii lor din alte centre universitare. Este, de asemenea, o ocazie de intensificare și extindere a relațiilor de colaborare ale Facultății de Litere din Craiova cu alte universități din țară.

Prima ediție, la care această manifestare și-a primit „botezul” studenților, devenind simpozionul *Beyond Language*, s-a desfășurat în ziua de 27 aprilie 2017, cu următoarele secțiuni:

- **studii literare**
- **studii de lingvistică**
- **studii culturale**
- **științe ale comunicării (comunicare și relații publice, jurnalism)**
- **științe ale educației**

Au participat 60 de studenți și masteranzi de la universități din București, Brașov, Cluj, Suceava și Chișinău cu lucrări susținute în limbile: română, engleză și franceză.

Comitetul științific, alcătuit din profesori tineri, conectați la problemele studențești și interesați de rezolvarea lor, selectează rezumatele, citește și analizează forma extinsă și pe cea finală a comunicărilor ce urmează a fi publicate, moderează împreună cu un student sau un masterand lucrările secțiunilor și jurizează.

Studii de lingvistică:

Lect.univ.dr. Andreea BRATU

Lect.univ.dr. Ovidiu DRĂGHICI

Lect.univ.dr. Monica IOVĂNESCU

Studii literare:

Lect.univ.dr. Elena BUTOESCU

Lect.univ.dr. Gabriela GHEORGHIȘOR

Lect.univ.dr. Gabriel NEDELEA

Lect.univ.dr. Valentina RĂDULESCU

Studii culturale:

Lect.univ.dr. Elena BUTOESCU
Lect.univ.dr. Gabriela GHEORGHIȘOR
Lect.univ.dr. Gabriel NEDELEA

Științe ale educației:

Conf.univ.dr. Claudiu BUNĂIAȘU
Lect.univ.dr. Alexandru STRUNGĂ

Științe ale comunicării:

Lect.univ.dr. Vlad DAVIAN

Comitetul de organizare, profesori și studenți, contribuie la buna desfășurare a simpozionului, asigurând logistica necesară.

Asist.univ.dr. Diana Oțat
Asist.univ.dr. Mihaela Prioteasa
Lect.univ.dr. Aida Stoian
Std. Irina Bîrsănescu
Std. Bianca Boboloiu
Std. Andrei Ciocotoiu
Std. Cătălina Fota
Std. Geanina Ilie
Std. Nicoleta Stoica

Volumul de față reunește comunicările premiate. Acestea au fost trimise ulterior *in extenso*, conform normelor științifice și celor de tehnoredactare în vigoare, beneficiind de lectura atentă, de observațiile și de sugestiile membrilor comitetului științific.

La fiecare ediție se va publica un volum cu lucrările cele mai bune, pentru o mai susținută motivare a studenților și masteranzilor, pentru a le forma și dezvolta spiritul de competiție, pentru a-i încuraja, conferind astfel simpozionului impact și vizibilitate națională, poate chiar internațională.

Și cu acest prilej mulțumirile mele se îndreaptă către

- Doamna Decan, conf.univ.dr. Anamaria Preda, și Doamna Prodecan, conf.univ.dr. Mihaela Popescu, pentru susținerea și sprijinul acordate.
- Doamna Prodecan al Facultății de Litere din București, conf.univ.dr. Cristina Bogdan, coordonator al colocviilor studențești *Best Letters Colloquia*, pentru inițiere, încurajare și colaborare.
- Colegii mei din Comitetul științific, pentru motivarea / cooptarea / coordonarea studenților, lectura lucrărilor, moderarea secțiunilor etc., pentru implicare și dăruire.

- Colegii și studenții mei din Comitetul de organizare, pentru propuneri și pentru tot ajutorul.
- Studenta Irina Bârsănescu, pentru sugestii legate de organizare, pentru afișul și logo-ul simpozionului, pentru diplome, ecusoane și coperta acestui volum.
- Toți studenții participanți, care au ales Craiova, Universitatea din Craiova și Beyond Language, pentru interesul științific și pentru calitatea comunicărilor.
- Editura Universitaria (Domnul Director Sorin Tudor, Doamna Denisa Barbu, Domnul Pompiliu Demetrescu), pentru ajutor și promptitudine.

Coordonator,
Lect.univ.dr. Melitta Szathmary

MIHAI EMINESCU ȘI MIRCEA CĂRTĂRESCU – DIALOGURI TRANSTEXTUALE

Ionuț Orăscu

Universitatea din Craiova

Anul III

Rezumat: Ce și cum (mai) comunică textul eminescian? Imaginile despre Eminescu se succed de la epocă la epocă, de la generație la generație, de la o viziune la alta, fie ele create de critică, de poezie sau de roman. În cadrul receptării eminesciene se produce un fenomen dacă nu bizar, cel puțin atipic. Eminescu este eternul necontestat, nu s-a pus niciodată problema în literatura noastră să existe un alt vârf al simțirii și culturii românești. Pe cât de simplă, pe atât de suspectă este această situație. Evident, s-a găsit soluția: dacă nu s-a putut contesta întregul, s-a contestat partea, astfel vorbim despre fragmentarea canonului și despre canonul în canon.

Cuvinte cheie: Eminescu, text, canon, imagografie, dialog

La confluența „bătăliilor canonice” din istoria literaturii române, un factor perpetuu s-a aflat mereu: „oferta operei eminesciene”¹. Odată cu schimbările survenite în literatură în jurul anului 1980, imaginea lui Eminescu trebuia și ea *updatată*, răspunzând, astfel, la o „nouă «sensibilitate»”² și po(i)etică a epocii. În acest sens, „limitele” operei eminesciene se dilată, recursurile, nu numai la text, dar și la viața poetului, încep să contureze o imagine nouă a lui Eminescu, care o continuă pe cea precedentă și căreia i se suprapune.

Textul eminescian nu mai poate fi perceput acum „doar în izolarea sa textuală”³; pentru a răspunde cerințelor artistice, el începe să „comuneze”, la fel ca și în alte epoci, cu cititorul contemporan. Lucrarea noastră urmărește „dozaajul optim de infidelitate”⁴ față de textul eminescian, prin care se revitalizează, în perimetrul noii mișcări, imaginea lui Eminescu. Mai precis, va fi o lectură a textului eminescian prin poemele optzeciștilor, în general, ale lui Mircea Cărtărescu, în particular.

Raportarea la textul eminescian a scriitorilor contemporani rezidă în două situații. Prima formă de raportare, „dialogul (subln. în text), ca modalitate de «recitare» fertilă în dublă direcție”⁵. Ne oprim, deocamdată, la ceea ce Ioana Bot

¹ Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini*, Editura Cartea Românească, București, 2008, pp. 221-226.

² Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 371.

³ Iulian Costache, *ed. cit.*, p. 179.

⁴ *Idem*, p. 58.

⁵ Ioana Bot, *Eminescu și lirica românească de azi*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 10.

numește „dublă direcție”. Așadar, înțelegem că schimbul de substanță se face atât de la Eminescu spre contemporani, cât și de la contemporani spre Eminescu.

Cea de-a doua formă de raportare la textul eminescian, manifestată în deceniul al nouălea, se explică prin „intrarea în criză a modelului”⁶.

Pe fondul tot mai deselor teorii conspiraționiste, teorii legate de boala poetului, teorii despre „geniul” eminescian, mișcarea din jurul anului 1980 poate fi privită și ca o întoarcere la text, o reînnoțire a livrescului cu livrescul.

Dificultatea este însă de altă natură. Cum își aleg textul eminescian cititorii astfel încât *să-i fie* „negociată” actualitatea, cu alte cuvinte, de ce place (în înțeles barthesian) Eminescu cititorilor postmoderni?

Mai ales după 1980, textul eminescian începe să fie perceput ca un produs artistic „deschis”, care nu mai aparține autorului, ci unei ordini organice a literaturii. Așa cum Marcel Duchamp îi pictase mustăți Giocondei, optzeciștii „modifică” textul eminescian prin formele transtextualității (intertextualitate, hipertextualitate și metatextualitate), nu dintr-o concepție superioară asupra artei, ci dintr-un simplu (aparent) joc literar a cărui valoare este imanentă.

Imagografia eminesciană. „O istorie a literaturii române... ca posteminesciană”⁷, așa cum propune Ioana Bot, ar studia în primul rând *actul scrierii despre Eminescu*. Eminescu este recitat, dar mai ales rescris, acest lucru însemnând supraviețuirea lui. Din ansamblul acestor texte se poate contura un *limbaj al limbajului eminescian*. Așa cum s-a mai arătat, nicio literatură nu este atât de dependentă de o singură figură tutelară, cum este literatura noastră față de Eminescu. ADN-ul eminescian se găsește în aproape orice formă de reprezentare literară.

Am căutat un concept lax, care să însumeze atât calitatea de auto-reproducere a textului eminescian, despre care vom vorbi mai jos, conținută în el însuși, cât și ansamblul de interpretări dintr-o anumită perioadă, care-i acordă o identitate proteică și temporală.

Prin *imagografia eminesciană* înțelegem acest ansamblu de texte care „(re)negociază” imaginea poetului într-un și printr-un anumit sistem de valori. A nu se confunda cu o critică a criticii, finalitatea lucrării noastre urmărește limbajul eminescian, în general, expresia eminesciană, în particular. Textul eminescian a fost disputat de-a lungul timpului de generații întregi, însă coordonatele care au dus la o imagografie relativ stabilă s-au „negociat” la confluența „bătăliilor canonice”. La fel se întâmplă și în anii '80, când, începând cu generația optzecistă, textul eminescian se restructurează printr-o (re)lectură specifică, interesată de limba și limbajul eminescian. Se stabilesc, astfel, „dialoguri transtextuale” între textul eminescian și formele prin care optzeciștii au găsit să se raporteze la el.

Prin *imagografia postmodernă* a lui Eminescu înțelegem și un atribut nespecific realismului-socialist, și anume *minus utilitatea*. Interpretarea nu mai face recursul imperativ la utilitate, ca validare a unui produs artistic. „Matrapazlăcurile optice”, cum le numește Eugen Ionescu, țin de un *lobby* al maselor realismului-

⁶ Ioana Bot, *ed. cit.*, p. 14.

⁷ Ioana Bot, *ed. cit.*, p. 10.

socialist. Procedeele acestui *lobby* scot din context idei și nuanțe. Desigur, textul eminescian nu poate fi absolvit în întregime de unele atitudini radicale, dar instaurarea lor ca „paradigmă” este rezultatul mediului „bolnav”.

În postmodernism, generarea imagografiei eminesciene are o dublă funcție: consumul (prin lecturare) nu mai produce doar meta-text la textul eminescian, ci creează, în plus, un nou produs artistic, restructurându-l pe cel *original*, a cărui substanță se schimbă. Astfel, intertextualitatea trebuie înțeleasă ca atribut ireductibil în ansamblul noii mișcări literare, ca parte imanentă, în și prin care „noul Eminescu” se așază în formele nou create.

„**Canonul în canon**”. Epocile, fără excepție, și-l revendică pe Eminescu fragmentar; cum scrie Nicolae Manolescu, o parte din Eminescu tot trebuie să-ți placă: „Ne putem plictisi de un singur Eminescu. Deja acela plutonic ni se pare excesiv. Dar nu ne putem plictisi de toți Eminescu. Unul sau altul ne va surprinde mereu.”⁸. Astfel, în postmodernism, din „oferta operei eminesciene”, se culege elementul care se pliază pe estetica specifică acestei perioade. Fie locurile secate de repetatele clișeizări, fie locurile marginale, chiar paratextuale, sunt cele care îi interesează pe optzeciști. Putem vorbi, astfel, de un „canon în canon”.

Într-o polemică deschisă cu G. Călinescu, D. Caracostea îi reproșează acestuia „eclectismul” lucrării *Opera lui Mihai Eminescu* și „ridicare[a] pe scut a fragmentarului”⁹. Putem considera că G. Călinescu este cel care a pornit această divizare a operei lui Eminescu în chiar interiorul ei. O remarcă esențială face Caracostea când observă că există „două feluri de a înțelege fragmentarul. Unul îmi este deosebit de scump: omul-fragment și poezia liniei frânte, un torso lăsat în bătaia valurilor ca un rest dintr-o corabie nesfârșită. Celălalt, *o mărturisire fluctuantă de instantaneu în continuă autorevizuire* (subln. n)”¹⁰. Pe de-o parte, postuma eminesciană, în general, poate fi asociată cu torsul din Belvedere. Opera are nevoie de o viziune exterioară care să o completeze. Pe de altă parte, această „autorevizuire” despre care scrie D. Caracostea implică două lucruri: o calitate intrinsecă a textului de a se auto-reproduce, dar și un co-participant care să completeze opera „din afară”. Cu această remarcă deschidem un nou paragraf despre *paratextul eminescian*.

Paratextul eminescian. Edițiile operei eminesciene încearcă să propună o imagine exhaustivă a poeziilor când coroborează variante și chiar „Anexe” (sau „Addenda”) aflate în manuscrise. Cercetătorii fenomenului au încercat să explice, prin prisma acestor variante, diferite metamorfoze ale stilului eminescian. Acest corpus de texte stă sub umbrela paratextualității, în înțelesul pe care Gérard Genette îl dă termenului. În viziunea lui Genette, aceste „proiecții brute”, „schite”

⁸ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 382.

⁹ D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*, Ediție îngrijită, note, addendă bibliografică și indice de nume de Nina Apetroaie, Studiu introductiv de Ion Apetroaie, Colecția „Eminesciana”, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 170.

¹⁰ *Idem*, ed. cit., p. 173.

sau proiecte nefinalizate reprezintă parte a paratextului^{11*}. Desigur, ele pot face, și trebuie să facă parte din interpretarea operei, însă trebuie făcută distincția între textul propriu-zis (antumele, în cazul nostru, dar și unele postume) și paratext. Vorbind despre romanul *Ulise* al lui James Joyce, Genette remarcă faptul că autorul a renunțat la unele titluri de capitole rămase în manuscrise, dar care au un „înțeles «capital»” în interpretările care i s-au dat romanului, critica raportându-se la aceste titluri ca parte a textului^{**}. Genette își pune următoarea întrebare: „ar trebui să *citim* [cu sensul – *interpretăm*] (subln. în text) un text postum, în care nu este nicio indicație dacă, și cum, autorul ar fi publicat acest text?”^{12***}. Desigur, problema s-a mai pus și s-a arătat legătura între antumele și postumele eminesciene, fie poezii finalizate, fie variante, fie versuri răzlețe sau adnotări pe marginea manuscriselor care au ajuns să facă și ele subiectul unor discuții. De aceea propunem distincția între *textul* și *paratextul* eminescian, pentru o mai structurată analiză a operei.

După părerea noastră, dincolo de perspectiva textuală, aceste variante reprezintă un exercițiu peratologic, nu de depășire a limitelor, ci de înțelegere a lor. Eminescu se (*re*)scrie pe sine, își dă lui însuși replici, învățând să fie mereu „altcineva”, un „altul”. Acest exercițiu „previne modelul ca vreodată să se recunoască în întregime pe sine în imaginea lui însuși”^{13****}. Rezultă, astfel, o formă de anticipare a interpretării, prin multiplicitatea și complexitatea ipostazelor figurii creatoare, cu centrul de greutate în forța de auto-reproducere a textului eminescian.

Eminescu și avangarda. Interesul optzeciștilor (dar nu numai al lor, pot fi numiți aici și Marin Sorescu, Nichita Stănescu și, mai puțin, Adrian Păunescu) pentru Eminescu este rezultatul unor „ticuri” ale limbajului. Augumentarea unor trăsături, ca în cazul caricaturilor, au ca argument tușele personale care, prin interpretări excesive, ajung să fie percepute ca manierisme. De fapt, acest „dialog transtextual” nu se stabilește exclusiv între hipotext și hipertext, ci și între suma interpretărilor operei eminesciene, acele „etichete” cu iz stereotipic.

Refuzul avangardei de a se raporta la Eminescu, cu excepția situațiilor pe care le vom prezenta, poate să fie văzut ca un moment de eliberare, nu de sub Eminescu, ci de sub eminescianism.

Într-un eseu cu titlul *Mișcarea românească de avangardă și Eminescu*, susținut la Sorbona, Ion Pop arată că „în calitatea sa de «corolă centrală» și «geniu», Eminescu nu a fost atins de negație”¹⁴. Ion Pop merge și mai departe:

¹¹ Gérard Genette, *Palimpsests: literature in the second degree*, Translated by Channa Newman and Claude Doubinsky, Foreword by Gerald Prince, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1997, p. 3. Toate traducerile ne aparțin. Citatele [*], în original, le-am reprodus în *Anexa* de la sfârșitul lucrării.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Idem*. p. 79.

¹⁴ Ion Pop, *Mișcarea românească de avangardă și Eminescu în Eminescu după Eminescu*. Comunicări prezentate la Colocviul organizat de Universitatea din Paris – Sorbona (12-15 martie 1975), Volum îngrijit de Dim. Păcurariu, Colecția „Eminesciana”, Editura Junimea, Iași, 1978, p. 333.